Френсіс Скотт Фіцджеральд

Цікавий випадок Бенджаміна Баттона

Переклад: Олександр Шеремета

ПЕРЕДМОВА

Пан та пані Баттон, звісно ж, зраділи, коли взнали, що в них з’явиться дитина. Однак щастя тривало доти, доки маля показалося на світ. Немовля на ім’я Бенджамін Баттон було схоже радше на сімдесятирічного старця. Та все ж він був їхнім сином, і батьки прийняли усе, як є. А з часом вони помітили, що Бенджамін з року в рік дедалі молодшав…

Розділ 1

У 1860 році казали, що народжуватися слід вдома. Нині ж, подейкують, що високоповажні жерці медицини постановили, аби перший крик немовляти пролунав у стерильній атмосфері клініки, а ще краще, коли у фешенебельній. Тому, коли молодята пан та пані Баттон вирішили в один погожий літній день 1860 року, що їх первенець повинен з’явитися на світ божий в клініці, вони випередили модну тенденцію на добрих п’ятдесят років. Чи пов’язаний цей анахронізм з неймовірною історією, котру я тут збираюся розповісти, навік залишиться таємницею.

Я розповім, як усе було, а ви вже самі робіть висновки. До війни подружжя Баттонів в Балтиморі1 мали досить значний статус і усіляко процвітали. Вони родичались з Цією Родиною і Тією Родиною, що, як відомо кожному жителю Півдня, тримало їх у доброму зв’язку з чисельною аристократією, котрої славно розплодила Конфедерація. Вони чи не вперше наважились віддати належне прекрасній давній

традиції — дати світу божому дитя, і пан Баттон, звісно ж, нервував. Він безсумнівно чекав хлопчика, котрого зможе віддати в Йельський коледж,2 штат Конектикут, де він сам цілих чотири роки носив славне недвозначне прізвисько "Матня".

Того вересневого ранку, коли назрівала велика подія, він прокинувся о шостій, одягнувся, бездоганно зав’язав краватку і, вискочивши на двір, подався до клініки, чухаючись від нетерплячки взнати, чи тієї темної ночі явилося на світ нове життя.

За сотню кроків від Приватної мерілендської клініки для леді та джентльменів він узрів їхнього сімейного лікаря на ім’я Кін, який акурат виходив з головного під’їзду, потираючи руки звичним жестом, начебто він мив їх під краном, до чого, вочевидь, примушує неписаний закон його професії.

Пан Роджер Баттон, власник підприємства "Роджер Батон і Ко, гуртовий продаж залізяччя", кинувся на зустріч до лікаря, і враз відкинув свою гордовитість, що була так притаманна жителям Півдня в ті незабутні часи.

— Лікарю Кін! — загорланив він.— Ох, лікарю Кін!

Лікар почув це і зупинився, чекаючи пана Баттона. На його суворому лікарському обличчі сформувався цілком дивний вираз.

— Ну як воно? — кинув пан Баттон, захекавшись від швидкого бігу.— Вже? Що з нею? Хлопчик, га? Хлопчисько чи ні? А який він?

— Говоріть, будь ласка, чіткіше? — різко обірвав його лікар Кін. Вигляд він мав досить роздратований.

— Народилась дитинка? — пробубнів, благаючи, пан Баттон.

Добродій Кін насупив брови.

— Нібито так, я б сказав...— Він знову якось дивно поглянув на бідолашного Баттона.

— Ну, а дружина як? Все гаразд?

— Так.

— То хто ж нас тішитиме решту життя — хлопчик чи дівчинка?

— Облиште мене! — гаркнув Кін, вкрай полишивши церемонності.— Будьте так ласкаві, розбирайтеся в усьому самі. Який афронт! Неподобство!

Останнім словом він начебто плюнув Баттону в обличчя, і, майже зриваючись з шепоту, наостанок пробурчав:

— І ви вважаєте, що отаке підійме мій лікарський престиж? То коли зо мною станеться ще хоч раз щось подібне — їй-богу моя кар’єра полетить псу під хвіст!

— Та що ж в біса сталося? — не стерпів пан Баттон.— Невже трійня?

— О, якби ж то трійня! — відповів лікар вбивчим тоном.— Вочевидь, ви не втямили моїх натяків! Ходіть-но погляньте на все своїми власними очима. І так, мало не забув, шукайте, пане Баттоне, собі іншого лікаря. Я приймав вас на світ Господній, шановний чоловіче, і цілих сорок років обслуговував ваше сімейство, проте зараз між нами все скінчено. Не бажаю й секунди бачити вас і вашу родину! Прощавайте!

Він рвучко розвернувся, не зронивши ані слова більше, вмостився в свою бричку, котра чекала його коло тротуару, і в суворому мовчанні подався світ заочі.

Очманілий пан Баттон лишився наодинці серед вулиці, вгамовуючи дрижаки, що трусили ним. Що ж то за біда така сталася? В нього раптом зникло найменше бажання йти до Приватної мерілендської клініки для леді і джентльменів, він повагався трохи, та все ж силоміць змусив себе підійнятися сходами.

У тіняві приймальні за столом сиділа медсестра. Вгамовуючи свій сором, пан Баттон наважився підійти до неї.

— Доброго ранку,— люб’язно привіталася вона.

— Доброго здоров’я. Я... Я — Баттон.

Її обличчя раптом скривилося від жаху. Вона підстрибнула і, здавалось, ось-ось панічно побіжить геть, та все ж з неприхованим силуванням лишилась на місці.

— Я хочу побачити свою дитину,— сказав пан Баттон.

Сестра лиш пискнула.

— О-о... Я вас благаю! — викрикнула вона, і в голосі її чутно було нотки істерики. Вона видихнула, опанувала себе і сказала: — Йдіть нагору. Он туди. Нагору.

Вона тицьнула пальцем в бік сходів, і пан Баттон, щокроку спотикаючись і вмиваючись холодним потом, побрів на другий поверх. Там він наткнувся на іншу медсестру, котра йшла із судном в руках.

— Я — Баттон,— насилу вимовив він.— І я хочу бачити свою...

Дзелень! Судно з гуркотом впало на підлогу і покотилося сходами. Дзелень! Трісь! Хрусь! Дзелень! Судно безпристрасно дзеленькало сходами, якби поділяючи всезагальний пострах, навіюваний Баттоном.

— Я хочу бачити свою дитину! — Голос пана Баттона увірвався. Перед очима все пливло.

Дзелень! Судно благополучно дісталося першого поверху. Медсестра врешті опанувала себе і поглянула на бідолашного пана Баттона з відвертим презирством.

— Що ж, пане Баттоне,— вичавила вона, понизивши голос.— Як вам буде завгодно. Але ж якби ви знали, в якому жалюгідному ми стані, завдячуючи вам! Це нечуване свинство! Репутація нашої клініки віднині загинула назавжди...

— Досить! — захрипів він.— Це вище моїх сил! Показуйте вже нарешті що там!

— В такому разі, пане Баттон, ходіть за мною.

Він поплівся за нею. Вони зупинилися в кінці довжелезного коридору, біля дверей палати, за котрими на всі лади верещали немовлята,— отож не дарма її назвали "писклявою палатою". Вони увійшли. Попід стінами стояло щонайменш півдюжини білесеньких колисок, і до кожної був прив’язаний ярличок.

— Ну? — хапаючи повітря, запитав пан Баттон. Котра з колисок моя?

— Ось ця! — роздратовано кинула медсестра.

Пан Баттон поглянув туди, куди вказував її палець, і ось що побачив. Перед ним сповитий в величезне біле простирадло і з горем пополам втиснутий нижньою частиною тулуба в колиску, сидів стариган, котрому, без усіляких сумнівів, було щонайменш сімдесят років. Його поріділе волосся було вибілене сріблястою сивиною, а довга свинцево-сіра борода кумедно хилиталася на протязі, що віяв з вікна. Він поглянув на пана Баттона тьмяними, безбарвними очима, котрі сяяли подивом.

— А хай би вас цап з’їв! — гримнув пан Баттон, який устиг змінити жах на гнів.— Що це вбіса таке? Це у вас так заведено глузувати з людей?

— Нам геть не смішно,— суворо увірвала медсестра.— Не знаю кого там цап має з’їсти, але це ваш син, можете навіть не сумніватись.

Холодний піт знову заливав очі Баттона. Він замружився, воліючи відкинути все, як дурний сон, але нічого не змінилось. Поза сумнівом: перед ним був сімдесятирічний дідуган, чи то сімдесятирічне немовля, довжелезні ноги якого стирчали з колиски.

Він безпристрасно споглядав їх, а потім раптом по-старечому прохрипів:

— Ти мій татко?

Баттон і медсестра здригнулися.

— Коли ти мій тато,— бубонів старенький,— забери мене хутчіш звідси, або хоча б розпорядися, аби вони принесли більш зручне крісло.

— Мамцю рідна, всі святі! Скажи, заради бога, звідки ти взявся? Хто ти? — заволав пан Баттон у відчаї.

— Не можу стверджувати,— озвався той плаксивим голосом,— позаяк народився я всього кілька годин тому, знаю лиш те, що прізвище моє Баттон.

— Брешеш, Іудо! Ти самозванець!

Старенький апатично глянув на медсестру.

— Нічого так зустріч новонародженого, еге ж? Скажіть же хтось йому, що він помиляється.

— Ви помиляєтесь, пане Баттон,— суворо сказала медсестра.— Це ваш син, тут вже нічого не вдієш. І коли вже ваша ласка, заберіть його додому. Якнайшвидше. Сьогодні! Вже!

— Додому? — перепитав Баттон, ще досі не ймучи віри усьому, що діється.

— Так, додому. Ми не можемо його тут утримувати. Ніяк не можемо. Звиняйте.

— Що ж, гаразд,— пробубнів стариган.— Нічого й додати, миленьке у вас тут місце для немовляти, котрому потрібна тиша та спокій. Весь час писк, крик, навіть задрімати ніяк. А коли я попрохав поїсти,— тут він аж верескнув від обурення,— мені впхнули пляшечку з молоком!

Пан Баттон звалився на стілець поряд із сином, затуливши обличчя руками.

— Матір Божа,— шепотів він з відчаю.— Що ж люди скажуть? Як на очі тепер їм з’явитись?

— Вам доведеться забрати його додому,— наполягала медсестра.— Негайно!

В уяві нещасного пана Баттона зародилася жахлива і безглузда картина: він йде вулицею пліч-опліч з цим страховидлом.

— Я не можу. Не можу! — конав він.— Люди ж розглядатимуть, розпитуватимуть, а мені що порадите відповідати? Доведеться знайомити всіх із сімдесятирічним паном, мовляв: "Це мій синочок, він народився сьогодні вранці".

А старець буде кутатися у своє простирадло, і вони проходитимуть повз людяних крамниць, повз ринку работоргівців3 (на мить пану Баттону засвербіло, аби його син був темношкірим), повз розкішних садиб, повз борделів...

— Та візьміть ви себе в руки! — закомандувала медсестра.

— Послухайте,— озвався раптом стариган,— чи не думаєте ви, що я піду додому в оцьому простирадлі? Ви серйозно?

— Новонароджених завжди сповивають в пелюшки.

Із злісною посмішкою старець показав на малесеньку білу сорочечку

— Ви тільки-но погляньте! — заволав він.— Вони додумались зодягти мене в оце.

— Новонароджених завжди сповивають в пелюшки,— відстрілюючи кожне слово, гримнула медсестра.

— А в цій ситуації що ви мені скажете,— продовжував старенький,— пропонуєте йти вулицями голяка? Ця пелюшка надто мала і незручна. Дайте хоч ковдру якусь.

— Агов, заждіть, людоньки! — поспішив втрутитися пан Баттон, вп’явшись поглядом в медсестру.— Ви за мене забули! Що мені з тим всім робити?

— Хм, раджу чимшвидше бігти до крамаря за одягом.

На виході з палати пану Баттону почувся голос сина:

— І тростину, татусю. Купи мені тростину.

Двері з гуркотом захлопнулися.

Розділ 2

— Доброго ранку,— привітався пан Баттон до крамаря універсального магазину Чізпіка.— Мені потрібен дитячий одяг.

— Кіко вашому пуцьоронку років, пане?

— Ось вже шосту годину тішить нас своєю появою,— нерозважливо відповів пан Баттон.

— Одежина для мацьоньких продається оно, через вулицю.

— Ні, мені здається... здається, що це не дуже підійде. Бачте... дитинка в мене досить дебелою уродилась. Неймовірно... е-м... дебелою.

— Там має бути одяг і для більшечких карапузів.

— А де можна придбати одяг для підлітка? — запитав пан Баттон, змінюючи тактику.

Йому так муляло те, що його страшну таємницю, либонь, знає вже весь світ.

— Тута.

— Тоді...

Він збентежився. Думка про те, що сина доведеться вдягати, як дорослого пекла його. Давай прикинемо: якби ж знайти йому одежину для досить дебелого підлітка, зістригти цю жахливу бороду, пофарбувати волосся в брунатний колір, і таким чином приховати цей сором, зберігши хоч краплю гідності... про свою репутацію й згадувати не хотілося.

Погляд Баттона бігав вітринами, наче сонячний зайчик, та коли йому довелося переконатися, що підходящого розміру для синочка не знайти, він почав крамницю проклинати. А що ж ви порадите робити в таких обставинах, як не клясти крамницю?

— То кіко, ви кажете, вашому карапузу? — поцікавився крамар.

— Йому... шістнадцять років.

— Перехреститься треба, бо щось здалось мені, наче ви казали про шість годин. Одяг для парубків можете знайти в сусідній залі.

Пан Баттон збирався було піти геть, але раптом він спинився і радісно тицьнув пальцем на манекен.

— Ось! — скрикнув він.— Хочу забрати отой костюм, що на манекені.

Крамар зацiпився у подиві.

— Але ж, батечко, це не дитячий костюм,— сказав він.— От на вас він був би як раз...

— Загорніть,— скомандував Баттон.— Саме за цим я сюди й прийшов.

Зацiпенiлий крамар пiдкорився.

Повернувшись в клiнiку, Баттон ввiйшов до палати i з порогу жбурнув у сина згортком.

— На тобi! Здоровий зноси — на краще зароби! — саркастично гримнув вiн.

— Та це ж смiшно,— жалiвся вiн.— Я не бажаю, аби з мене робили мавпу...

— Це ти, чорт забирай, з мене мавпу зробив! — огризнувся Баттон.— Нiкого не цiкавить, як ти виглядатимеш. Швидко вдягайся або... або я знiму ремiнця i буде тобi на горiхи.

На своїй погрозi пан Баттон аж схлипнув, хоча й вiдчував, що сказав все правильно.

— Гаразд, татку,— почав син з награною ввiчливiстю.— Ти в нас дорослiше, значить, досвiдченiше. Я скидаю перед вами капелюха.

На зверненнi "татку" пана Баттона аж перетрусило.

— І поквапся.

— Я кваплюся, татку.

Коли син одягся, пан Баттон оглянув його і цілковито занепав духом. На ньому були панчішки в цяточку, рожеві панталони і кофтинка з білим комірцем. А поверх неї тяглася майже до поясу свинцево-сіра борода. Таке видовище викликало не найкращі враження.

— Зажди-но!

Пан Баттон вхопив хірургічні ножиці і трьома швидким рухами обскубав бороду. Але й це не допомогло — вигляд новонародженого м’яко кажучи відрізнявся від стандартного вигляду немовляти. Жорстка щетина на підборідді, безбарвні очі, жовті старечі зуби виглядали безглуздо на тлі вбрання. Та все ж Баттон, наїжачившись, вхопився за руку сина.

— Ходи! — прогримів він.

Стариган недовірливо поглянув на нього.

— А як ти назвеш мене, татку? — з острахом запитав старенький, коли вони виходили з палати.— Просто "малюк", доки не придумаєш щось краще?

Пан Баттон хмикнув.

— Не знаю,— обірвав він.— Мабуть, назвемо тебе Мафусаілом.4

Розділ 3

Навіть коли нащадка Баттонів коротко обкарнали, пофарбували те, що лишилось в неприродно-чорний колір, щоки і підборіддя виголили до блиску, а потім вирядили в дитячий костюмчик, зшитий на замовлення

кравцем, котрий довго не міг оговтатися від шоку, пану Баттону все ж довелося визнати, що такий первенець на вік зганьбить його рід.

Бенджамін Баттон — так його назвали, відмовившись від цілком підходящого, хоч і красномовного імені Мафусаіл,— попри те, що горбився по-старечому, мав зріст 172 см. Цього ніяк не могла приховати одежа, нова зачіска, як і фарбовані брови не ховали тьмяних, безбарвних очей. Нянька, заздалегідь запрошена до дитини, лиш вгледівши його, вилетіла з дому, мов ядро з гармати.

Тоді пан Батон вирішив: Бенджамін — немовля і поводити себе має відповідно. Перше він постановив, що якщо Бенджамін відмовиться пити тепле молоко, то взагалі лишиться ні з чим, та згодом його вмовили змиритись з раціоном у вигляді вівсяної каші та хліба з маслом. Одного разу він приніс додому брязкальце, дав його Бенджаміну, і наполіг на тім, щоб той грався, після чого старий з апатичним виглядом раз по разу покірно ним стріпував.

Однак брязкальце, звісно ж, дратувало його, тому він, залишаючись на одинці, знаходив інші, більш цікаві розваги. До прикладу, одного разу пан Баттон виявив, що за минувший тиждень викурив значно більше сигар; правда сплила через кілька днів, коли, увійшовши ненароком в дитячу кімнату, він побачив як гуляє легкий сивий туман, а Бенджамін з винуватим виразом обличчя намагається сховати недопалок гаванської сигари. Звісно, не завадило б дати "малому" на горіхи, але пан Баттон відчув, що не спроможний на це. Він тільки пригрозив синові, що куріння затримає його ріст.

Та попри те, пан Баттон продовжував свою пісню. Накупив синові олов’яних солдатиків, іграшковий потяг, приніс великих, м’яких звірів, напханих ватою, і задовольняючи голод власних ілюзій, настирливо допитувався у крамаря, "чи не злізе фарба з качечки, якщо дитина запхне іграшку до рота". Бенджамін в свою чергу не оцінив батькових старань, він спускався вниз по черговий том Британської енциклопедії,

над яким сидів потім цілий день, а корови, набиті ватою, і решта іграшок його не обходили. Такій впертості пан Баттон не міг зарадити.

Народження Бенджаміна спочатку стало сенсацією в Балтиморі. І зараз вже й не скажеш, як це нещастя могло б вплинути на статус Баттонів серед громади, якби не почалась Громадянська війна, котра перетягла на себе всю увагу. Деякі найповажніші особи ламали голову на тим, як би то його чемніше осяяти компліментом Бенджаміна, щоб бува лишнього не бовтнути і нещасним батькам вгодити. Нарешті второпали таке: оголосили, що новонароджений, як дві краплі води з його дідусем. Пан та пані Баттон аж ніяк не втішились такому нахабному порівнянню, а дід Бенджаміна образився до глибини душі.

Годі й казати, що вийшовши з клініки, Бенджамін втягував у себе навколишній світ. Одного разу до нього привели кілька малюків погратися, то він на силу дотягнув до вечора, намагаючись вичавити з себе хоч краплю інтересу до дзиґи і кульок. Хоча йому вдалося потішити себе, абсолютно випадково, поціливши з рогатки у вікно. Пан Баттон цьому подвигу навіть зрадів, щоправда глибоко в душі.

З тих пір в хаті Баттонів щодня щось розліталося в друзки, та робив це Бенджамін суто заради втіхи батьків, позаяк мав досить чуйний та поступливий характер.

Коли дід перестав бачити у ньому конкурента, вони з Бенджаміном почали дедалі частіше спілкуватися. Старий і малий годинами просиджували, немов би то колеги по нещастю, теревенячи про всякі старечі дрібниці.

З дідом Бенджамін відчував певну волю, на відміну від спілкування з батьками, котрі щоразу здригалися при зустрічі з ним, і нерідко зверталися "пане".

Він сам не менше інших дивувався тому, що явився на світ старим і досвідченим. Він шукав пояснень в медичних часописах, та виявив лиш, що подібні випадки науці не зустрічалися. Йому нічого не лишалося окрім як догоджати батькові, граючись з іншими дітьми, переважно в спокійні ігри,— футбол, до прикладу, жахав його: він боявся, що, якщо йому зламають старечі кістки, то вони більш не зростуться.

На п’ятому році життя його віддали в дитячий садочок, де він осяг глибокі вчення приклеювання зелених папірців на жовті, плетення кольорових візерунків та вирізання сніжинок. Нерідко траплялось що він засинав посеред виконання уроку,— ця згубна звичка роздратувала його юну наставницю. На щастя, вона поскаржилась батькам, і ті забрали його звідти. Баттони пояснили своїм друзям, що хлопчина, вочевидь, не доріс до дитячого садочку.

На дванадцятому році життя батьки Бенджаміна все ж призвичаїлися. Яка ж то потужна сила звички, коли пан та пані Баттон навіть вже не вирізняли сина серед інших дітей — за винятком хіба що кількох зморшкуватих відмінностей. Згодом Бенджамін відкрив для себе цікаву річ, ретельно розглядаючи себе в дзеркалі: крізь пофарбоване волосся пробивалися не сиві, а темно-сірі пасма. І це у тринадцять років. Начебто й борона зморшок розгладжувались. Начебто й шкіра свіжішала, а на щічках, буцімто від морозцю, вигравав червінець. Сум’яття оселилося в його грудях. Він помітив, що більше не горбиться, та й здоров’я помітно покращилось.

— А може то?..— подумав, вірніше, ледь наважився подумати Бенджамін.

І пішов він до батька.

— Татку, я виріс,— впевнено заявив він.— Купи мені довші штанці.

Батько почухав потилицю.

— Ну, я й не знаю,— ледь чутно сказав батько.— Воно ж той-го, довші брюки в чотирнадцять слід купляти, а тобі тільки-но тринадцять.

— Але ж погодься,— зауважив Бенджамін,— що я доволі не маленький для свого віку.

Батько оглянув малого, наче кравець перед заміром.

— Ну, я б так не сказав,— резюмував він.— В свої тринадцять я був не менше за тебе.

Звісно він брехав і найперше — самому собі. Роджер Баттон багатів думкою, начебто його син — цілком нормальна дитина.

Зрештою компроміс був досягнутий. Бенджаміну, як і раніше доводилося фарбувати волосся, намагатися гратись зі своїми ровесниками, а ще він пообіцяв не гуляти вулицями в окулярах і з палицею. Натомість йому обіцяли купити довші брюки.

Розділ 4

Мені не охота розписувати життя Бенджаміна Баттона по днях в період від тринадцяти до двадцяти одного року. Зауважу лиш, що за ці роки він добряче помолодшав. До вісімнадцяти він перестав горбитися і мав вигляд п’ятдесятирічного чоловіка; його волосся ставало дедалі густішим і набирало кольору; він впевнено тримався на ногах, а ледь живий, тремтячий голос мутував у змужнілий баритон. І тоді батько відправив його в Йельський коледж здавати іспити, котрі Бенджамі врешті здав і був зарахований на перший курс.

Через три дні він отримав сповіщення з канцелярії коледжу від пана Харта; його запросили до складання навчального плану. Бенджамін, розглядаючи себе в дзеркалі, вирішив підфарбувати чуба, проте, обшукавши всю кімнату, не знайшов склянки з фарбою. Тоді він згадав,

що фарба закінчилась на тому тижні. Вибору не лишалось. За кілька хвилин йому слід було з’явитися в канцелярії. Нічого вже не вдієш — доведеться йти як є. І він пішов.

— Доброго ранку,— люб’язно всміхнувся пан Харт.— Певно, ви прийшли довідатись про успішність своєї дитини?

— Моє прізвище Баттон...— почав Бенджамін, але Харт його перебив:

— Дуже радий знайомству, пане Баттон. Я саме чекаю вашого сина.

— То ось він я! — сказав Бенджамін.— Мене зарахували на перший курс.

— Що-о?

— Мене зарахували на перший курс.

— То ви, либонь, жартуєте!

— Аж ніяк.

Харт насупив брови і поглянув у картку, що лежала перед ним.

— Але ж в мене тут зазначається, що Бенджаміну Баттону вісімнадцять років.

— Все вірно, мені вісімнадцять,— підтвердив Бенджамін, трохи зашарівшись.

Харт з-під брови поглянув на нього.

— Невже ви думаєте, пане Баттон, що я вам повірю.

Бенджамін здійняв брову не менш саркастично.

— Мені вісімнадцять,— повторив він.

Харт піднявся з-за столу і вказав пальцем на двері.

— Ану геть,— заверещав він.— Геть з кабінету, з коледжу, з міста! Ви підступний маніяк!

— Мені вісімнадцять.

Пан Харт роздратовано відчинив двері.

— Ви тільки погляньте на нього! — крикнув він.— Мали б вже совість... Дорослий чоловік... Кажете вісімнадцять? Даю вам рівно, чорт забирай, вісімнадцять хвилин, аби й духу вашого в місті не було!

Бенджамін Баттон з награною гордівливістю вийшов з канцелярії. В коридорі на нього вирячились близько десяти старшокурсників. Трохи відійшовши, він оглянувся на роздратованого Харта, котрий супроводжував його очманіли поглядом, і мало не вронивши сльози, повторив:

— Мені вісімнадцять років.

Під дружнє гоготіння старшокурсників Бенджамін пішов.

Та на тому пригода з коледжем не закінчилась. Він блукав долілиць коло вокзалу і раптом помітив, що за ним слідує зграйка, потім рій, і, врешті, цілісінький натовп студентів. Чутка про те, що якийсь маніяк пройшов вступні іспити і намагався було видати себе за вісімнадцятирічного, швидко розлетілась містом. Весь коледж перевернувся догори дриґом. Студенти вибігали на вулиці, залишивши

свої капелюхи, футбольна команда перервала тренування і долучилась до юрби, професорки, з дрібними, набокуватими капелюшками, гучними викликами супроводжували процесію. Звідусіль так і сипались насмішки та знущання, котрі цілили Бенджаміну Баттону прямісінько в серце.

— Він, напевно, Вічний Жид!

— В його віці слід готуватися до будинку пристарілих!

— Ви тільки погляньте на цього вундеркінда!

— Він, певно, сплутав коледж з бюро ритуальних послуг!

— Гей, чоловіче, їдь-но у Гарвард!

Бенджамін пришвидшив ходу. Він їм ще покаже! Так, він поїде в Гарвард, і вони ще шкодуватимуть про свої дурнуваті кепкування!

Благополучно сховавшись у вагоні балтиморського поїзду, він висунувся з вікна.

— Ви ще пошкодуєте! — крикнув він.

— Ха-ха! — реготали студенти.— Ха-ха-ха!

В той день Єльський коледж припустився жахливої помилки...

Розділ 5

У 1880 році Бенджаміну Баттону виповнилось двадцять, і свій день народження він ознаменував тим, що став компаньйоном батька на "Роджер Баттон і Ко, гуртовий продаж залізяччя". Того ж року він почав "виходити в світ", точніше, батько мало не силоміць тягнув його на

світські прийоми. Роджеру Баттону було вже п’ятдесят, і батько з сином тепер набагато більше підходили один одному — щоправда, з тих пір як Бенджамін перестав фарбувати волосся (в яких досі де-не-де пробивалась сивина), вони виглядали, наче ровесники і можна було вважати, що вони брати.

Одного серпневого вечору вони одягли фраки і відправились на кареті до Шевлінів, в їх заміську садибу неподалік від Балтимору.

Вечір видався прекрасним. Місяць у повній осяював довкілля м’яким сріблястим світлом, в’янучі осінні квіти наповнювали повітря пахощами, наскрізь просікаючи, немовбито ледь-чутним сміхом. Широкі поля, вкриті пшеничною ковдрою, виблискували, неначе на сонці.

Здавалося начебто, ніхто не міг би лишитися байдужим до краси вечірнього неба, але то лише так здавалось...

— Так, у торгівлі залізяччям велике майбутнє,— казав Роджер Баттон. Він не був людиною високих ідеалів — його естетичне виховання здавалося збитковим у порівнянні з іншими.

— У моєму віці вже пізно вивчати нинішні новації,— зауважив він, занурюючись в свої думи.— А от у вас, підростаючого покоління, повно сил та енергії, велике майбутнє.

Далеко попереду, на горизонті, миготіли вогні садиби, а потім стало чутно ледь вловимий гомін — мабуть, то тягнули своєї скрипки, або ж пшениця дзвеніла місячним сріблом.

Вони зупинились коло розкішного екіпажу, з якого виходили гості. Спочатку вийшла панна, за нею літній вельможа і ще одна молода панянка, краса якої сліпила всіх довкола. Бенджамін аж здригнувся, в ньому начебто завирувала хімічна реакція і все його єство раптом

змінилось. Його здушив озноб, щоки зашарілись, а вуха позакладало. Це було перше кохання.

Це була стрункa та ніжна особа. Під місячним сяйвом її волосся набувало сріблястого відтінку, а біля під'їзду, у світлі гасових ламп, воно відбивало золотом. На її тендітних плечах ніжилась золотава, підшита чорним шовком, іспанська мантилья, а зворушливі, тонкі ніжки виглядали з-під краю сукні.

Роджер Баттон прошепотів сину:

— Це юна Хільдеґарда Монкріф, донька генерала Монкріфа.

Бенджамін стримано кивнув.

— Миловидна,— байдужо відзначив він. А коли прислужник повів коней в біг, добавив: — Тато, а ти не міг би мене з нею познайомити?

Вони підійшли до гостей, що оточили пані Монкріф. За гарною старою традицією вона зробила Бенджаміну низький реверанс, після якого він цілком може розраховувати на танець. Він вклонився і відійшов. Ноги його зрадливо трусилися. Час спливав невблаганно довго, доки він дочекався своєї черги. Бенджамін безмовно стояв коло сцени, убивчо споглядаючи на самозакохані мармизи аристократичних виродків Балтимору, котрі звивалися навколо Хільдеґарди Монкріф. До чого ж вони були огидні Бенджаміну, до чого нестерпно молоді! А їхні завихрені, брунатні бакенбарди викликали в його шлунку нудотні спазми.

Та коли настала його черга і він закружляв із нею блискучим паркетом під звуки новомодного паризького вальсу, його ревнощі та тривога розвіялися у пахощах її парфумів. Зачарований і осліплений жаданням, він відчув, як сповнюється його тіло життям.

— Ви з вашим братом під’їхали одразу за нами, чи не так? — запитала Хільдеґарда, здіймаючи на нього свій лазурний погляд.

Бенджамін оторопів. Коли вже вона прийняла його за брата його батька, то чи варто казати їй правду? Йому згадався прикрий випадок у Йелі, і він вирішив промовчати. Куди ж то годиться сперечатися з прекрасною панянкою; до того ж псувати перше враження непотрібною розповіддю про його дивне народження. Краще вже якось згодом. Він лиш кивав, посміхався, і ніде правди діти, був на вершині блаженства.

— Мені подобаються чоловіки вашого віку, сказала Хільдеґарда.— Ці хлопчиська такі нікчемні. Паношаться тим, скільки можуть всмоктати шампанського в коледжі і які суми програють в карти. А от чоловіки вашого віку вже знають як догодити жінці.

Бенджамін раптом відчув, що готовий отак одразу освідчитися їй, та все ж зумів приборкати цей порив.

— Ви зараз у вельми романтичному віці,— продовжувала вона своєї. — Вам п’ятдесят. В двадцять п’ять чоловіки вдають, наче знають все на світі; в тридцять вони нерідко виснажені роботою; в сорок — розповідають нескінченні історії, слухаючи які можна встигнути викурити цілий ящик сигар, та ще й напитися горілки; в шістдесят... ох, в шістдесят... там вже й сімдесят не за горами; а п’ятдесят — це пора, коли чоловік стає по-справжньому чоловіком. Оце мені до смаку.

От тоді Бенджамін усвідомив, що краще віку для мужчини, ніж п’ятдесят, годі й шукати. Ох, як же він жадав бути п’ятдесятирічним!

— Я завжди казала,— продовжувала між іншим Хільдеґарда,— що волію вийти заміж за п’ятдесятирічного, котрий би плекав мене, аніж за тридцятирічного, якого була б змушена плекати сама.

Весь вечір Бенджамін купався в золоті її волосся. Хільдеґарда ощасливила його ще двома танцями, і вони виявили, що їх бачення багатьох суттєвих проблем, вражаюче збігаються. Вона погодилась з ним на прогулянку, аби продовжити цю надважливу розмову.

Повертаючись додому на світанні, коли дзижчали вранішні бджоли і сонливий місяць розтавав в холодних крапельках роси, Бенджамін, наче крізь сон, слухав батькові балачки про перспективність торгівлі залізяччям.

— ...а як ти думаєш, окрім молотків та ухналів, що ще заслуговує на увагу?

— Кохання,— зачаровано відкликнувся Бенджамін.

— Хана?! — скрикнув Роджер Баттон.— Ти думаєш, такий бізнес не має права на життя? Думаєш, моя фірма скоро розориться?

Бенджамін глядів на спохмурнілого батька закоханим поглядом, а небо на сході раптом заллялося світлом, і в чагарниках вільхи застрекотіла горихвістка.

Розділ 6

Через півроку, чутка про заручини пані Хільдеґарди Монкріф та пана Бенджаміна Баттона (я кажу "чутка", бо генерал Монкріф заявив, що радше піде втопиться, аніж офіційно оголосить про ці заручини), розсіялась усією балтиморською громадою. Історію народження Бенджаміна, яку начебто всі забули, знову показалася з нори суспільної пам’яті. А в купі з плітками недоброзичливців, набула неймовірно-страхітливої форми. Подейкували, що насправді Бенджамін — батько Роджера Баттона; що він — його брат, який сорок років пробув у засланні; що насправді Бенджамін — не Бенджамін, а замаскований

Джон Вілкс Бут, нема чого й сумніватися, надто вже його очі блискають передсмертною гримасою Лінкольна. Скажете збіг? — Не думаю...

Нью-йоркські газети лякали карикатурами Бенджаміна довірливий народ. Його малювали у вигляді підступного пацюка, осатанілої видри, плазуючого гада і навіть мідної шпульки. В газетах про нього писали як про Таємничого Незнайомця з Меріленду. Справдішньої історії, як це завжди буває в часи всезагальної очманілості, не знав майже ніхто.

Натомість громада погоджувалась з генералом Монкріфом, що такий афронт — просто знущання молодої, недосвідченої дівулі, котра могла б цілком успішно знайти своє щастя в будь-якому балтиморському юнакові. Та ж ні, вона собі вирішила вийти за п’ятдесятирічного. Даремною була спроба пана Роджера Баттона, коли він великим шрифтом надрукував в газеті "Зірка" синове свідоцтво про народження. Ніхто йому не повірив. Варто лиш було поглянути на Бенджаміна, як все ставало зрозумілим.

Та попри те двоє закоханих ні на йоту не відступали від своїх переконань. Про нареченого Хільдеґарди ширилось стільки брехливих пліток, що вона й у правду про дивне народження не вірила. Даремно й пан генерал товкмачив їй про найбільшу смертність саме серед п’ятдесятирічних або ж серед тих, хто мав такий вигляд; даремно переконував її, що торгівля залізяччям приречена на банкрутство. Хільдеґарда вирішила вийти заміж за зрілого чоловіка — і крапка.

Розділ 7

У всякому разі друзі Хільдеґарди Монкрів в дечому помилялись. Торгівля залізяччям процвітала. За п’ятнадцять років, з 1880-го, коли Бенджамін одружився, і до 1895-го, коли його батько відійшов від справ, прибуток виріс вдвічі, головним чином завдяки зусиллям Баттона-молодшого.

Годі й казати, що з часом балтиморська громада все ж прийняла подружжя в своє лоно. Навіть старий генерал Монкріф змирився зі своїм зятем, особливо після того, як Бенджамін дав йому гроші на друк дванадцятитомної монографії на тему "Історії Громадянської війни", котрій відмовили дев’ять найвпливовіших видань.

Та й сам Бенджамін за п’ятнадцять років добряче змінився. Йому здавалось, що кров у його жилах женеться швидше. Він із задоволенням прокидався рано-вранці, бадьоро крокував людними, залитими сонцем вулицями, невтомно завантажував і розвантажував партії молотків і цвяхів. У 1890 році він завдав нищівного удару конкурентам, увійшовши в сенат на таких умовах: всі цвяхи, котрими забиті ящики із залізяччям, являються власністю відправника,— внаслідок цього така пропозиція стала законом, котрий ухвалив суддя Фосайл, в результаті чого фірма "Роджер Баттон і Ко" почала економити більш ніж шістсот гвіздків на рік.

Окрім того, Бенджамін виявив, що його вже не приваблюють прості, життєві радощі. Цей потяг, що дедалі зростав, виразився в тому, що він першим у Балтиморі придбав автомобіль. Зустрічаючись з Бенджаміном серед вулиці, його ровесники з неприхованою заздрістю витріщалися на це втілення здоров’я та енергії.

— Він начебто на очах молодішає,— казали вони.

Якщо старий Роджер Баттон, котрому тепер було шістдесят п’ять, спочатку не цінував сина, як належить, то врешті він все ж згладив свою провину.

А тепер ми змушені поговорити на досить неприємну тему, якої все ж таки слід торкнутися. Лише одна річ тривожила Бенджаміна Баттона: його потяг до власної дружини десь подівся.

На той час Хільдеґарді виповнилось тридцять п’ять років і вони мали чотирнадцятирічного сина на ім’я Роско.

Спершу після одруження Бенджамін кохав її до нестями. Та невблаганний час забирав своє. Її волосся, що колись виблискувало золотом, тепер набуло понурого відтінку. Лазурна блакить очей потьмяніла, але все те не було таким важливим у порівнянні з байдужістю, яка зародилась в її серці, надмірний спокій, апатичність, в’ялість у вияві почуттів та обмеженість у своїх інтересах.

До весілля саме вона "витягувала" Бенджаміна на світські раути та бали — а тепер все навпаки. Вона виїжджала в світ неохоче, скоріш по інерції, яка, колись розгойдавшись потроху збавляла оберти.

Невдоволення Бенджаміна росло. В 1898 році, коли розгорнулась іспано-американська війна, він був до того байдужим до свого домашнього затишку, що наважився піти в армію добровольцем. Використавши свої ділові зв’язки, він одержав звання капітана. Та згодом, проявивши свої блискучі здібності, від удостоївся звання майора, а потім його підвищили до підполковника. В цьому чині він брав участь в знаменитій битві під Сан-Хуан Хілл.5 Його було поранено та нагороджено медаллю.

Бенджамін до того звик до буремного та неспокійного життя, що йому геть не хтілося з нею розставатися. Та все ж справи вимагали його присутності, і він, подавши у відставку, повернувся в Балтимор. На вокзалі його зустрічали з квітами та оркестром.

Розділ 8

Хільдеґарда вітала його з балкону, розмахуючи великим шовковим прапором, та ледь торкнувшись її уст, Бенджамін з каменем у серці зрозумів, що ці три роки зробили своє діло.

Перед ним стояла не та молода дівчина, що виходила з карети екіпажу, а сорокарічна жінка у котрої потроху сивіло волосся. Це жбурнуло його у відчай.

Піднявшись у кабінет, він побачив в старому дзеркалі своє відображення. Підійшовши ближче, він почав бентежно розглядати власне обличчя, щоразу поглядаючи на довоєнне фото.

— О, Господи! — вирвалося в нього.

Дивовижний процес продовжувався. Не було й сумніву — тепер він виглядав на тридцять. Він ані трохи не зрадів, навпаки, йому стало не по собі: він продовжував молодшати. До цього він ще мав надію, що коли його тіло та вік збіжуться у відповідність, природа виправить помилку, котру допустила під час його появи на світ. Він здригнувся. Його майбутнє не віщувало йому нічого доброго.

Внизу його чекала Хільдеґарда. Вигляд вона мала досить недружелюбний, і він було подумав, що вона, певно, щось запідозрила. Намагаючись послабити напругу, за обідом він цілком делікатно почав бесіду на тему, котра тривожила його.

— Кажуть,— почав він здалеку,— що я молодшаю.

Хільдеґарда впнулась в нього холодним поглядом.

— Та ну, справді? Те ж мені хвалько...

— Я не вихваляюся,— промовив він, відчуваючи, як засмоктало під ложечкою.

— Хороше діло,— чмихнула вона і згодом продовжила: — Сподіваюсь, ти знайдеш в собі сили виправити цю прикрість.

— Але ж як? — здивовано звів він брови.

— Я не маю бажання сперечатися з тобою,— заявила вона.— Кожен вчинок може бути або пристойним, або ж ні, залежно від обставин. Коли ж ти взявся бути таким оригіналом, що ж, я на заваді не стану, однак мені здається, все це якось не надто делікатно з твого боку.

— Але ж, Хільдеґардо, повір, я нічого не можу вдіяти.

— Я теж. Ти просто впертий віслюк. Вирішив бути оригіналом, був ним і до вік таким залишишся? А стій-но, хоч на мить уяви собі, якби кожен дивився на світ так, як ти,— що тоді сталося б зі світом?

На цей безглуздий аргумент не було чим відповісти, тому Бенджамін промовчав, чим кордони, які між ним встановились, зробив ширшими. Наразі його бентежило лиш одне питання: чим вона колись його приваблювала?

А тут, як на гріх, він відчув, що потяг до всіляких розваг дедалі більшав. Він був на всіх прийомах Балтимору, танцював з молодими заміжніми жінками, фліртував з красунями, що вперше виходили в світ, а його дружина, наче стара вдова, обличчя котрої щодня ставало похмурішим, сиділа серед літніх матрон, то вдаючи горду неприступність, то проводжаючи його з докором на черговий раут.

— Страшно й подумати! — казали всі навколо.— Яка непристойність! Такий молодий чоловік, а одружений зі старою шкапою! Та він же десь на років двадцять молодше за неї!

Вони забули — оскільки людська пам’ять коротка,— що їх матусі і татусі теж пліткували колись про цей нерівний шлюб.

Прикрощі, котрі Бенджаміну доводилось терпіти у власному сімействі, цілком окупалися новими інтересами. Він почав грати в гольф,

при чому мав у ньому значні успіхи. Він захоплювався танцями: в 1906 році він неперевершено виконував бостон, а у 1908-му — максіксе, а в 1909-му всі юнаки міста заздрили його вмінню танцювати касул-уок.6

Звісно, справи дещо заважали його успіхам у світі, але все ж торгівлею залізяччям він займався ось вже двадцять п’ять років і вважав, що скоро прийде час передати справу в руки свого сина Роско, котрий недавно закінчив навчання у Гарвардському університеті.

Люди часто плутали Бенджаміна з Роско, і йому від того було приємно. Він навіть забув про свій страх, котрий з’явився в ньому, коли він повернувся з Іспано-американської війни. Він почав наївно тішитися своєю зовнішністю. В цій діжці меду була лиш одна лишка дьогтю: він страшенно не любив з’являтися на людях з дружиною. Хільдеґарді було вже під п’ятдесят, і поряд з нею він мав вигляд, радше її внука.

Розділ 9

Одного разу, у вересні 1910 року, через кілька років після того, як фірма "Роджер Баттон і Ко" перейшла до рук Роско Баттона, один юнак, котрому на вигляд можна було дати не більше двадцяти років, поступив на перший курс Гарвардського університету в Кембріджі. Він замовчав свій справжній вік і те, що його власний син закінчив той самий вуз десять років тому

Його зарахували в університет, і невдовзі він опинився серед першості своєї групи, певно, через те, що виглядав трішечки старше за своїх однокурсників, більшості з яких було вісімнадцять.

Та цілковитий успіх він здобув під час футбольного матчу проти команди Йельського коледжу, де з холоднокровною та безпощадною люттю він забив сім штрафних і чотирнадцять простих голів у ворота суперника.

Одначе, як не дивно, на третьому курсі він значно слабше грав у футбол. Тренери помітили зменшення ваги, а найуважніші помітили, що і ріст його зменшився.

Він більше не забивав голів — його терпіли в команді лишень із-за колишньої слави, та надії на її відродження в нових іграх, особливо проти Йельського коледжу.

На останньому курсі він остаточно полишив спортивну кар’єру. Він став таким кволим, миршавим, що один другокурсник прийняв його за новачка, і то добряче принизило дух Бенджаміна. Про нього говорили огидні речі, знущалися над ним, а винахідливість у дотепі ровесників змушувала його щоразу шарітися. Йому дедалі важче було навчатися. Навчальний матеріал здавався надто важким. Кілька раз він чув від однокурсників про школу святого Мідаса,7 котру багато хто з них закінчив, і вирішив після університету сам туди вступити, щоби жити серед хлопчиків свого віку.

В 1914 році він повернувся в Балтимор з гарвардським дипломом в кишені. Хільдеґарда на той час переїхала до Італії, і Бенджамін поселився разом зі своїм сином Роско. Роско приязно зустрів батька, та все ж в його ставленні очевидно не було сердечності — син навіть нерідко задумувався над тим, що Бенджамін, котрий замріяно вештався будинком, заважає йому. Роско вже був одруженим, і займав у Балтиморі значний статус, тому аж ніяк не хотів, аби його родину огортали плітки.

Бенджамін залишився самотнім, якщо не брати до уваги кількох хлопчаків, що жили по сусідству. Невдовзі він згадав, що хтів поступити в школу святого Мідаса.

— Слухай, сину,— звернувся він якось до Роско,— я ж начебто казав тобі, що хочу піти до школи.

— Ну що ж, іди,— коротко відповів Роско. Він намагався ухилитися від неприємної розмови.

— Але сам-один я не можу туди їздити,— сказав Бенджамін.— Доведеться тобі мене возити.

— В мене часу немає,— увірвав Роско. Очі його звузились, він дивився на батька з неприязню.— І повинен тобі сказати,— добавив він, — кинь ти цю справу. Краще зупинись... Краще... Краще...— Він запнувся.— Краще б ти увімкнув задній хід. Твій жарт зайшов надто далеко. Це вже навіть не смішно. Поводь себе... пристойно!

Бенджамін дивився на нього, ковтаючи сльози.

— І ще одне,— продовжував своєї Роско.— Я хочу, аби ти на людях звав мене "дядько" — не Роско, а "дядько", зрозуміло? Просто смішно дивитись, як п’ятнадцятирічний пацан звертається до мене так фамільярно. Краще навіть, якщо ти будь-де і будь-коли зватимеш мене "дядьком", так ти швидше звикнеш.

Роско суворо оглянув батька і пішов кудись.

Розділ 10

Після цієї розмови понурений Бенджамін пошкандибав у свою кімнату, де поглянув на себе в дзеркало. Він не голився ось уже три місяці, позаяк не було що голити. Коли він повернувся з Гарварду, Роско запропонував йому надягнути окуляри і приклеїти на щоки бакенбарди, і тоді йому раптом здалося, що комедія ранніх років його життя повторюється. Але щоки під бакенбардами жахливо свербіли, і до того ж йому було соромно їх носити. Він заплакав, і Роско над ним зглянувся.

Бенджамін взявся було читати дитячу книжку "Пластуни Біміні Бей".8 Але раптом впіймав себе на тому, що думає про війну. За місяць

до того як Америка об’єдналась із союзниками, Бенджамін вирішив піти добровольцем, але його не взяли, адже для цього потрібно було мати шістнадцять років, а виглядав він помітно молодше. Однак, якби він сказав правду — що йому насправді п’ятдесят сім,— його все рівно не взяли б, бо надто він вже старий для такого діла.

Раптом хтось постукав у двері, і шафар приніс конверт, на якому стояв великий офіційний штамп; лист було адресовано Бенджаміну Баттону. Бенджамін нетерпляче відкрив конверт і захоплено взявся читати. Його сповістили, що багатьох офіцерів запасу, котрі служили в лавах армії під час Іспано-американської війни, знову призивають з підвищенням в чині; до листа були підшиті наказ про підвищення його до звання генералу армії Сполучених штатів і розпорядження явитись негайно.

Бенджамін вскочив, тремтячи від нетерплячки. Саме про це він мріяв! Він вхопив шапку і вже через десять хвилин, увійшовши до кравця на Чарльз-стріт, надривним дискантом замовив собі форму.

— Хочеш у війну побавитись, синку? — запитав кравець.

Бенджамін взбісився.

— Послухайте! Не ваше діло, чого я хочу! — злісно він відповів.— Моє прізвище Баттон, я живу на Маунт-Вернон Плейс, тож можете навіть не сумніватися в тому, що я маю право носити форму генерала.

— Що ж,— засумнівався кравець.— Як не ти, то твій батько. Мені все одно.

З Бенджаміна зняли мірку, і через неділю форма була готова. Важче було придбати генеральські знаки відмінності, позаяк крамар настирливо переконував Бенджаміна, що красивий значок ПЛАСТ анітрохи не гірше і з ним навіть цікавіше гратися.

І от серед ночі, не сказавши Роско ні слова, він втік з дому і потягом доїхав до військового табору в Мосбі, штат Південна Кароліна, де мав би прийняти в своє командування піхотну бригаду. В спекотний квітневий день він під’їхав до воріт табору, розплатився з шофером таксі, і звернувся до вартового.

— Солдате, кликни когось, щоб мої речі занесли,— скомандував Бенджамін.

Вартовий скоса поглянув на нього.

— Оце жарт! — всміхнувся він.— І як далеко ти зібрався в генеральській формі, синку?

Почесний ветеран Іспано-американської війни Бенджамін Баттон, випнув груди, зблиснув очима, але, натомість, спік раків.

— Струнко! — Він хотів було крикнути громовим голосом, набрав повні легені повітря... І раптом побачив, що вартовий клацнув каблуками і витягнувся, мов струна. Бенджамін намагався приховати самовдоволену посмішку, але, коли оглянувся, посмішка одразу щезла з його обличчя. Вартовий вітав аж ніяк не його бідолашного, а чималого артилерійського полковника, котрий під’їхав до воріт верхи.

— Полковнику! — пронизливо оглянув його Бенджамін.

Полковник під’їхав впритул, натягнув поводи, поглянув зверху на Бенджаміна, і його очі насмішкувато зблиснули.

— Хлопче, ти чий? — ласкаво запитав він.

— Зараз я тобі покажу хлопця, довбограй ти нещасний! — пригрозив Бенджамін.— Ану, злізай з коня!

Полковник зареготав до сліз.

— Тобі потрібен кінь, мій генерале?

— Ось! — крикнув Бенджамін в знемозі.— Читайте!

І він жбурнув полковнику наказ про присвоєння йому генеральського чину.

У полковника мало щелепа не впала під копита коню.

— Хто тобі це дав? — запитав він і запхнув наказ в кишеню.

— Уряд! І дуже скоро ви в цьому переконаєтеся!

— Ходи зі мною,— сказав полковник; він мав розгублений вигляд.— Я приведу тебе в головний штаб, там і розберемося. Ходи.

Полковник спішився і пішов до головного штабу. Бенджамін пішов за ним, тримаючи марку гідності, хоча в душі він сам собі клявся жорстоко помститись полковникові.

Але помсті не судилося справдитись. Замість того йому судилися зустрітись зі своїм сином Роско, котрий наступного дня примчався з Балтимору. Він був злим і роздратованим тим, що йому довелось кинути всі справи, аби забрати ридаючого генерала, тільки тепер вже без мундиру, додому.

Розділ 11

В 1920 році в Роско Баттона народився первенець. Однак під час святкування ніхто не зауважив, що замазура, що мав на вигляд десять

років, котрий грався в дворі олов’яними солдатиками, приходиться новонародженому дідом.

Цей маленький хлопчик, чиє всміхнене личко носило на собі ледь помітний слід печалі, ні вкого не викликав неприязні, але для Роско Баттона його присутність була гірше за кару Господню. Якби би сказали діловоди того часу, це був "несерйозний підхід до справи".

Він вважав, що батько, котрий не бажав виглядати шістдесятирічним старцем, поводився не так, як мав би поводитись "поважний бізнесмен" — це була улюблена фраза Роско,— а дико і ганебно. На правду, коли він лиш задумувався про це, його огортала печаль. Роско наполягав на тому, що енергійні люди звісно повинні зберігати молодість, але при тому знати міру, бо ж це ніщо інше як "несерйозний підхід до справи".

Через п’ять років його маленький син міг вже гратися з маленьким Бенджаміном під наглядом няні. Роско одночасно віддав обох в дитячий садочок, де Бенджамін виявив, ще немає заняття цікавішого на світі, аніж приклеювання зелених папірців на жовті, плетення кольорових візерунків та вирізання сніжинок. Одного разу він напустував, його поставили в куток і він заплакав, хоча зазвичай йому було весело у світлій, залитій сонцем кімнаті, де ніжна рука пані Бейлі інколи торкалась його розкуйовдженого волосся.

Син Роско через рік пішов в перший клас, а Бенджамін залишився в дитсадочку. Від був щасливим. Щоправда, коли інші малюки розповідали про те, ким стануть, коли виростуть, на його обличчя спадала тінь, начебто своїм слабким дитячим розумом він розумів, що з ним те все ніколи не станеться.

Дні одноманітно збігали. Вже третій рік він ходив в дитячий садочок, але тепер він став надто малим, щоб клеїти зелені папірці на жовті. Він

плакав, тому що інші хлопчики були більшими за нього і він їх боявся. Вихователька щось казала йому, але він вже нічого не розумів.

Згодом його забрали з дитсадочку. Центром його крихітного світу стала няня на ім’я Нана. В погожу погоду вони ходили гуляти в парк; Нана тицяла пальцем на величезне сіре чудовисько і казала: "Слон", а Бенджамін повторював за нею. І коли його вкладали ввечері спати, він без кінця повторював:

— Слен, слен, слен.

Іноді Нана дозволяла йому поцибати на ліжечку, і це було дуже весело, тому що, якщо гепнутись на неї, гнучкий матрацик підкине догори, а якщо при цьому протяжно казати: "А-а-а", то голос до того вже смішно вібрує.

Він любив брати тростину і боротися нею проти столів і стільців, погрожуючи їм:

— Трах-тарарах!

Коли приходили гості, літні жіночки сюсюкали над ним, і йому це подобалось, а молоді норовили чмокнути його, і він неохоче підкорявся. О сімнадцятій годині довгий день закінчувався, Нана вела його в кімнату годувати з ложечки вівсянкою чи іншою кашею.

Його дитячі сни були вільні від буремних спогадів; він не пам’ятав славних перерв в університеті, ні тої блискучої пори, коли він полонив серця багатьох красунь. Для нього існувала лишень затишна колиска, Нана, якийсь чоловік, який іноді приходив поглянути на нього, і величезна помаранчева куля, що світила у віконці перед сном. Нана показувала на ту кулю і примовляла: "Сонце". І коли те сонце ховалося за обрієм, він безтурботно спав і нічні жахи його не турбували.

Минуле — коли він вів своїх солдат на штурм Сан Хуан Хіллу; як прожив перші роки після весілля, працюючи до смеркання, кружляючи в круговерті людей заради юної Хільдеґарди, котру кохав до нестями; як колись сидів поряд з дідом до третіх півнів, покурюючи сигару, в старовинному, похмурому будинку Баттонів на Монро-стріт — щезло з пам’яті геть усе, неначе миттєве сновидіння, неначе всього життя до цього зовсім і не було.

Він зовсім нічого не пам’ятав. Не міг навіть пригадати яким молоком його щойно годували, теплим чи холодним. Не помічав він, як проходили дні,— для нього існували лишень колиска і Нана, до якої він вже звик. А потім він зовсім втратив пам’ять. Коли він був голодний — то просто плакав. День змінював ніч, ніч змінювала день, і він ще дихав, і чув над собою таємниче бубоніння, шепіт, що дедалі віддалялися від нього. Було лишень світло і темінь.

А потім прийшла суцільна темінь: біла колиска, сумні обличчя, що схилилися над ним, і чарівний запах теплого, солодкого молока — все щезло для нього на вік.

_____

1921

1 — Балтимор — засноване в 1729 р. місто на Східному узбережжі США, розташоване на березі Чесапікської затоки, північно-західніше Вашингтона. Наразі це промисловий порт і найбільше місто в штаті Меріленд.

2 — Єльський коледж — назва Єльського університету в період 1718-1886 р.р., це один із найстаріших і найпрестижніших американських університетів, заснований в 1701 році Еліу Єлемом. Із 1714 року заклад розташований у Нью-Гейвені, штат Коннектикут.

3 — Работоргівлю в США заборонили лише в 1865 році після Громадянської війни (1861-1865 р.р.). Штати Меріленд, Делавер, Кентуккі та Міссурі також були рабовласницькими, але вирішили не приєднуватися до Конфедерації і залишитися в складі Союзу.

4 — Мафусаїл — біблійний персонаж, один із прабатьків людства, за книгою Буття син Еноха й дід Ноя. Мафусаїл прожив 969 років, він найстарша людина в Біблії, чий вік вказано. Його ім’я стало позначальним для довгожителів.

5 — Битва при Сан-Хуан Гілл відбулася 1 липня 1898 року за два кілометри від міста Сантьяґо (Куба) і стала переломною в іспано-американській війні (25 квітня — 12 серпня 1898). Американці захопили висоти над містом та блокували його, полк "Мужніх вершників" під командуванням підполковника Теодора Рузвельта оточив і розбив іспанське військо. Після цього майбутній президент став відомим у всій Америці, а історики згодом нарекли саму битву "Іспанським Ватерлоо".

6 — Бостон — американський вальс, повільний танець не оборотних, а ковзаючих рухів, виник у Бостоні наприкінці XIX століття; Максіксе — бразильска назва самби, широковживана до 1914 року, танець відомий ще як "південноамериканський вальс", через фліртові рухи неодноразово заборонявся як непристойний; Касул-уок — танець американських негрів під акомпанемент банджо, гітари чи мандоліни, "предок" джайву, був популярним в 1890-1910 р.р.

7 — Школа святого Мідаса — у свій час найпрестижніша і найдорожча підготовча чоловіча школа поблизу міста Бостон. Френсіс Фіцджеральд також згадує цей коледж у іншому своєму творі — "Діамант завбільшки з готель "Ріц".

8 — Біміні Бей — один із островів багамського архіпелагу Біміні, також відомого як "Острови Гемінгуея".